

«Samer er vort rette nationale navn» – hundre års sørsamiske representasjoner i nordtrønderske aviser

«Saami Is Our Rightful National Name» – A Hundred Years of South Saami Representations in Newspapers in Nord-Trøndelag County

Asbjørn Kolberg

førstelektor, Nord universitet, fakultet for lærerutdanning og kunst- og kulturfag

E-post: asbjorn.kolberg@nord.no

ABSTRACT

In this article, I show how South Saami people and Saami matters are represented in Mid-Norwegian regional newspapers from the 1880s to 1990. My focus is on the South Saami as most previous research on media representation has had a North Saami focus. The questions asked are: To what extent and *how* are Saami matters represented in the newspapers? How do the papers represent South Saami identity, and to what extent and how are South Saami voices represented?

The texts fall into four main categories: reindeer herding; Saami politics; school and language; history and culture. Social Darwinist or racial biological views are virtually non-existent in my material, although quite common in late 19th and early 20th century topographical literature about the Saami. There are examples of stereotyping and othering, mostly before the 1960s, but in general, the regional newspapers of my study take a respectful interest in Saami matters, although Saami matters do not make up a substantial part of the newspaper content until the 1970s.

INNLEDNING

I *Indherreds-Posten* den 28. mai 1875 kan man i artikkelen «Fjeldfinnerne ved Trondhjem»¹ lese om et møte mellom bonde og same. Samene hadde kommet langveisfra med reinflokken på flukt fra ulveplagen, og slått seg ned på Vennafjellet mellom Malvik og

1. Klippet fra *Trondhjems Stiftsavis*. Bratberg 1996 (s. 571) beskriver avisa som sterkt opposisjonell. I 1883 gikk den inn i *Dagsposten* som var organ for partiet Venstre.

Selbu. En lokal bonde oppsøker samene for å få erstatning for skade på høystakker. Etter tilløp til uenighet griper «Finnegubbens Hustru» inn med «nogle venlige Ord», og det ender med forlik. Teksten avsluttes med at bonden vender hjem med «venlige Tanker paa Finnefolket». Fortellerstemmen er aural og didaktisk. Det hele formidles som en moralsk fortelling. Her framstilles samene som sjeldne gjester så nær Trondheim, de lever sitt enkle liv i fjellet, i kamp med ulven, de er vennlige og gjestfrie. Reinen kan gjøre skade, men konflikter løses ved god dialog og høvelig erstatning.

Er dette harmoniserende bildet et eksempel på en typisk representasjon av samer og forholdet bumann–same i trøndersk presse på slutten av 1800-tallet? Felleslappeloven (1883) og Lappekommisjonens rapport (1889) hadde som formål å begrense reindriften til fordel for jordbruket.² Loven innførte ordningen med reinbeitedistrikt og kollektivt ansvar for skader. Den gjorde det vanskelig med individuelle minnelige løsninger ved konflikt mellom reineier og bonde, f.eks. i skadesaker som den vi leser om i *Indherreds-Posten* i 1875.

Hvordan, og i hvilken grad, dekkes samiske saker i lokale og regionale aviser på Innherred i Nord-Trøndelag i hundreårsperioden fra slutten av 1800-tallet til 1990? Hvordan representerer disse avisene sørsamisk identitet? Hvordan og hvorfor endres representasjonene, og i hvilken grad er samenes egenrepresentasjon med når avisene skriver om det samiske?

TIDLIGERE FORSKNING

Det er gjort en del studier av hvordan samiske saker er dekket av nyhetsmedier, hovedvekt ligger på nordsamiske forhold. Eli Skogerbo analyserer dekningen av samiske saker i riksdekkende og regionale nyhetsmedier i to uker i 1999. Hun konkluderer bl.a. med at de norske mediene «langt på vei preges av stereotypiske eller konfliktfylte framstillinger» av samiske saker.³ Arne Johansen Ijäs har undersøkt dekningen av saker med samisk hovedfokus i avisa *Nordlys* og *Dagsrevyen* i perioden 1970–2000.⁴ Han viser hvordan samene fra å være nesten usynlige i *Nordlys*, blir mer synlige i tiden før og etter Alta-saken, og at *Nordlys* i årene etter Alta, til tross for at stoffmengden gikk noe ned igjen, begynte å vise større interesse for samisk kultur og samfunn.⁵

Sari Pietikäinen har foretatt en kritisk diskursanalyse av hvordan samer er representert i hovedstadsavisa *Helsingin Sanomat* i perioden 1985–1993.⁶ Anna-Lill Ledman benytter også diskursanalytisk tilnærming i sin doktorgradsavhandling fra 2012, der hun belyser hvordan samiske kvinner er blitt representert i svensk og samisk presse.⁷ Lars Lien og Madeleine Zetterlund Stenhammer tar opp hvordan minoriteter og urfolk blir omtalt i norske medier fra 1900 til andre verdenskrig.⁸ Dette er et relativt langt tidsspenn, slik sett del-

2. Jernsletten 1998, s. 8–10.

3. Skogerbo 2003, s. 395.

4. Ijäs 2012 og 2015.

5. Ijäs 2015, s. 91.

6. Pietikäinen 2003.

7. Ledman 2012.

8. Lien og Zetterlund Stenhammer 2017.

vis sammenfallende med min studie. Samene kommer imidlertid delvis i skyggen av andre minoriteter som behandles. Det samme gjelder Elisabeth Eide og Anne Hege Simonsen, som ser på norske avisers minoritetsdekning i perioden 1902–2002.⁹ Noen av funnene i disse studiene sammenfaller med mine, men det er også interessante forskjeller. Jeg kommer tilbake til dette i drøftingsdelen til slutt i artikkelen.

Det er skrevet lite eller ingenting om hvordan sørsamene framstilles i nyhetsmedier. Lars Lien tar riktignok opp trøndelagspressens dekning av samenes første landsmøte i Trondheim 1917.¹⁰ I Liens arbeid er imidlertid «trøndelagspressen» ensbetydende med trondheimsaviser. For mitt prosjekt er det et viktig poeng å vise hvordan pressen på Innherred, de innerste kommunene i Trondheimsfjorden, dekker samiske saker. Innherred er en region der samisk tilstedeværelse ikke har vært godt synlig de siste 100 årene.

MATERIALE OG METODE

Materialet jeg har analysert, er tekster om samiske og samiskrelaterte saker hovedsakelig i *Trønder-Avisa* og dens forgjengere, dvs. aviser utgitt i Steinkjer, og delvis i Levanger, fra siste del av 1800-tallet til 1990 (ill. 1).¹¹ *Trønder-Avisa* (TA) er i løpet av de siste 50 årene blitt den største avisa i Nord-Trøndelag. Fram til 1996 var TA organ for Venstre og Senterpartiet, og har i stor grad vært et talerør for landbruksinteresser i fylket.

Illustrasjon 1. Politisk sogner alle avisene i utgangspunktet til partiet Venstre, med sin senere utbryter Bondepartiet (1920) når det gjelder avisa *Nord-Trøndelag*. *Indherreds-Posten/Indherreds-Posten* var fra 1916 til 1925 organ for Det radikale Folkeparti. *Trønder-Avisa* hadde fram til 1996 politiske redaktører for Venstre og SP.

Jeg har lest avistekstene i tekst- og mediehistorisk perspektiv. Metoden kan beskrives som en blanding av kvantitativ og kvalitativ innholdsanalyse. Det lange tidsspennet har gitt meg

9. Eide og Simonsen 2007.

10. Lien 2011.

11. *Indherreds-Posten/Indherreds-Posten* (1862–1924), *Nordenfjeldsk Tidende* (Levanger 1874–1921), *Indtrøndelagen* (1900–1940), *Indherred* (1910–1919) som skifter navn til *Nord-Trøndelag* i 1919. I 1922 går den sammen med *Nordenfjeldsk Tidende*, og heter fram til 1940 *Nord-Trøndelag og Nordenfjeldsk Tidende*. Alle avisene er forløpere til *Nord-Trøndelag & Inntrøndelagen* som ble etablert våren 1940. I 1952 skiftet den navn til *Trønder-Avisa*.

mulighet til å observere trender og utviklingstrekk i måten det samiske stoffet behandles på, ikke minst i lys av storsamfunnets politikk overfor samene i perioden som dekkes. Mitt utgangspunkt er kritisk filologi; forstått som en tverrfaglig, humanvitenskapelig disiplin for studium av historiske tekster der begrepspar som tekst og kontekst er «innvevd i hverandre».¹²

Samiske saker utgjør totalt sett ikke noen stor del av avisstoffet i perioden, det dreier seg om gjennomsnittlig 10 tekster pr. år.¹³ Det samiske stoffet begynner å gjøre seg mer gjeldende i årene før og etter det samiske landsmøtet i 1917. Noen år peker seg ut med fra 10 til 20 tekster årlig, f.eks. 1906, 1917 og 1919. At 1906 peker seg ut, skyldes hovedsakelig Karlstad-konvensjonens bestemmelser om reinflytting over riksgrensa. Videre er det en god del tekster i tilknytning til samemøtene i 1917 og 1919. I etterkrigstiden skjer det en økning i tekster med et gjennomsnitt på rundt 15–30 tekster årlig i perioden 1967–1990 (se tabell).

Av totalt 990 tekster utgjør 72 % nyheter/informasjon, 10 % meningsstoff og 18 % pregstoff.¹⁴ I de eldste avisene kan det være flytende grenser mellom disse kategoriene, men avissjangrene slik vi kjenner dem i dag, begynner å finne sin form på 1930-tallet.¹⁵ Jeg har valgt å dele avisstoffet i fire temaområder på følgende måte, med angivelse av prosentvis andel av hele tekstmaterialet for hvert område:

1. Reindrift (beiterettigheter, rovdyrpolitikk o.a.): 31 %
2. Organisering og samepolitikk: 26 %
3. Skolesak og språkspørsmål: 12 %
4. Historie og kultur: 31 %

Her er det selvsagt overlappende kategorier. Historisk kontekst og redaksjonell vinkling har vært avgjørende for mine valg i de tilfeller det har vært tvil om temaplassering. De fleste tekstene handler om forhold i det sørsamiske området, men noen dreier seg om samiske saker i andre deler av landet.

Reindriftsspørsmål er naturlig nok et gjennomgangstema. Samepolitiske spørsmål preger stoffet særlig fra 1910 til 1920 og dukker opp igjen rundt 1960 i kjølvannet av samekomiteens innstilling,¹⁶ og når en topp i forbindelse med utbyggingen av Alta–Kautokeinovassdraget rundt 1980. I det sørsamiske området er skolespørsmålet sentralt i hele perioden. Spørsmålet om opplæring i sørsamisk er knyttet til dette temaet. Historie og kultur er preget av å være en diversekategori. Det spenner mellom ren folkeopplysning og det jeg vil karakterisere som kuriosa.

12. Jordheim 2001, s. 118–119.

13. Iflg. Pietikäinen 2003, s. 592 er det (til sammenligning) mindre enn 6 nyhetsinnslag om samiske saker i gjennomsnitt pr. år i *Helsingin Sanomat* i perioden 1985–1993.

14. Nyheter: Referat, bekjentgjørelser, reportasjer, notiser, osv. Meningsstoff: Ledere, kommentarer, innlegg, osv. Pregstoff: Featurereportasjer, portretter, reiseskildringer, osv. (Ottosen 2010, s. 153–154).

15. Ottosen 2010, s. 153–173.

16. Komité oppnevnt av Stortinget 1956 for å utrede samespørsmål. Innstilling framlagt 1959: <https://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Bakgrunn/Historikk>.

Tabell: Antall tekster fordelt på perioder

	1880– 1900	1901– 1921	1922– 1945	1946– 1966	1967– 1990
Reindrift (inkl. beite- og rovdyrproblem)	11	37	30	84	141
Samepolitikk og organisering	0	29	2	22	200
Skole og språk	0	11	7	40	66
Historie og kultur	11	42	28	73	148
Kuriosa	1	6	1	1	0
Annengjøring*/eksotisering	5	9	3	6	0
Kriminalsaker med samer involvert som fornærmet, mistenkt eller siktet	1	18	1	2	0

* Annengjøring (othering): framstilling av medlemmer av en folkegruppe som «de andre».
<http://www.oed.com/view/Entry/263203?redirectedFrom=othering#eid>.

Tabellen gir et bilde av hvordan de ulike tekstene fordeler seg over perioden. Jeg har her tatt med kriminalsaker og kuriosa som egne kategorier, i tillegg til tekster med tydelig annenngjøring og/eller eksotisering (jf. tilsvarende tabell i Eide og Simonsen 2007, s. 30). Høye tall i perioden 1967–90 skyldes bl.a. skytefeltstrid på Fosen, Alta-saken, sametingsvalg og, ikke minst, Tsjernobyl-ulykken som rammer sørsamisk reindrift spesielt hardt. Det relativt høye tallet under kriminalsaker 1901–21 skyldes bl.a. Nordfjell-saken (1912) og Finn-Paal-saken (1919).¹⁷

FINN, LAPP ELLER SAME

Hvordan betegnes samene på ulike vis gjennom perioden? Hvordan refereres dette etnonymspørsmålet i flere av avistekstene som samepolitisk sak? Navnene en majoritetsbefolkning setter på en minoritetsgruppe, gjenspeiler både maktforhold og holdninger. Samene er i Norge blitt omtalt både som finner og lapper, sågar som finnlapper, ofte med negativt fortegn. Etnonymet (folkenavnet) dukker tidlig opp som et viktig politisk anliggende. På samemøtet i Steinkjer i mars 1911 blir det ifølge *Indtrøndelagens* referent «et livlig ordskifte» om benevnelsen *finner*. Ved votering ble det bestemt at bladet *Waren Sardne*¹⁸ skulle ha som undertittel «Samernes organ» i stedet for «Finnernes organ». ¹⁹ Den samme saken tas opp i *Ranens Tidende* under overskriften «Navnet ikke fint nok». Det gjøres til et poeng at *Waren Sardne* først hadde som undertittel «Lappernes organ» som så ble endret til «Finnernes organ» pga. uenighet om «betitlingen av det folk, bladet skulde være det sam-

17. Nordfjell-saken: En reineier ble siktet og dømt for å ha misligholdt egen flokk og skutt rein som ikke tilhørte ham selv. Finn-Paal-saken: Finn-Paal ble funnet død i Snåsafjella, og saken ble etterforsket, se note 87.

18. *Waren Sardne*, samenes egen avis 1910–13 og 1922–27. Tittelen er sørsamisk, men avisa var ellers norskspråklig. Den ble utgitt på Røros og redigert av Daniel Mortenson til han døde i 1924, da overtok sønnen Lars Danielsen som redaktør.

19. *Indtrøndelagen* 10.3.1911.

lende led for».²⁰ Tonen er lett sarkastisk, i motsetning til referatet i *Indtrøndelagen* som er saklig og kunnskapsformidlende.

Folkeminnesamleren Nils Lagli kritiserer bruken av 'same' i en lengre artikkel i *Nordlands Avis* i 1929.²¹ Han betegner det som en motesak, og argumenterer historisk og «vitenskapelig» for at 'lapp' er det korrekte. Tonen er kritisk overfor dem som ikke lenger synes lapp eller finn er bra nok. Det er altså tydelig at etnonymspørsmålet vekker sterke følelser, ikke bare blant samene. Ved samenes landsmøte 1921 vedtas ønsket om lovfestet rett til benevnelsen *same*. Både *Indtrøndelagen* og *Nord-Trøndelag* refererer saken.²² Ut fra referatene går det fram at dette betyr mye for samene. Begge avisene samt *Indhereds-Posten* tar i bruk denne benevnelsen i økende grad utover 1920-tallet; den blir så å si enerådende fra 1930-tallet.

Folkenavnet *sørsamer* ser ikke ut til å være i vanlig bruk før i etterkrigstida.²³ I mitt avis-materiale er det først i 1960 jeg har registrert det i bruk.²⁴ I boka *I lys av østenstjernen* (1948) står det at initiativet til dannelsen av en samisk landsorganisasjon kom fra «de såkalte 'sørsamene'».²⁵ Formuleringen tyder på at sørsamer som etnonym ennå ikke var allment kjent for det lesende publikum i Norge.

REINDRIFT

Teksten i innledningen fra 1875 berører konflikten mellom bønder og samer når det gjelder beiterettigheter. Flere av tekstene tar opp denne interessekonflikten, andre tar opp rovdyrproblematikk, gjerne notiser om ulv eller andre rovdyr som herjer i et gitt område. I mitt materiale er rovdyrproblematikken dominerende fram til 1970-tallet, da er det andre trusler mot reindrifta som får økende oppmerksomhet, som for eksempel kraftutbygging og skytefelt. Interessemotsetningene mellom landbruks- og reindriftingsinteresser er der nok også, selv om det bare er en håndfull tekster i mitt materiale som viser lokale konflikter.

«Skal reinbeitene tas til beiter for sau?» spør Else Jåma i et innlegg i 1961.²⁶ Bakgrunnen er at Nord-Trøndelag landbruksselskap har foreslått nye beiteområder for sau, og Jåma spør om ikke landbruksselskapet er klar over at fylket fra før er delt opp i reinbeitedistrikt. Året før får en uttalelse fra Nord-Trøndelag landbruksselskap et oppslag under følgende overskrift: «Hensynet til tamrein-næringa må ikke hindre at fjellbeitene blir utnyttet godt».²⁷ Bakgrunnen er en uttalelse fra landbruksselskapet i tilknytning til samekomiteens innstilling i 1959. Landbruksselskapet er klart kritisk til flere av samekomiteens synspunkt. Det er dette perspektivet som vektlegges i avisreferatet, i klar kontrast til Jåmas innlegg. Indikerer innlegget at samene må ta pennen fatt selv for å bli hørt i saker som dette – i en avis som oppfattes som talerør for landbruksinteresser?

20. *Ranens Tidende* 15.3.1911.

21. *Nordlands Avis* 20.8.1929.

22. *Indtrøndelagen* 2.7.1921, *Nord-Trøndelag* 2.7.1921.

23. Første gang jeg har registrert begrepet brukt som folkenavn er i Gustaf von Dübens *Om Lappland och Lapparne* (1873) hvor han bl.a. skriver om Syd-lapparne (s. 442–443).

24. *TA* 19.12.1960.

25. Guttormsen 1948, s. 70.

26. *TA* 26.10.1961.

27. *TA* 27.6.1960.

Hovedinntrykket av avistekstene er likevel at reindrifta er en næring som naturlig hører hjemme i Nord-Trøndelag hvor det hovedsakelig er rovdyr, kraftutbygging og annen infrastruktur som er trusselen, ikke bøndernes beiteinteresser. I 1945 står det sågar at «[r]eindriften er en næringsveg av stor betydning for Nord-Trøndelag»,²⁸ men det er særlig fra 1960-tallet og videre at reindriftsinteressenes perspektiv blir mer tydelig i avistekstene.

ORGANISERING OG SAMEPOLITIKK

Bakteppet for den samepolitiske manifesteringen rundt 1900, både i Sverige og Norge, var hundre års økende bureising i tradisjonelt samisk land, fulgt av lovgivning som la begrensninger på reindrifta og stadig sterkere, delvis rasistisk fundert, assimileringsspolitikk.²⁹

Den 19. februar 1906 bringer *Indtrøndelagen* på første side artikkelen «Lapperne klager over sine 'landsmænd'.»³⁰ Dette er den første teksten jeg har registrert som formidler et tydelig kritisk blikk på samenes villkår. Her kan man lese at Ole Thomassen fra Hattfjelldal er reist til Kristiania for å «tale det norske nomadefolks sag for statsmagterne». Det poengteres at det ikke er Karlstad-overenskomstens «lappebestemmelse» som er bakgrunnen for klagemålet, men erstatningssystemet for reinskader på bøndernes eiendom hjemlet i lovgivningen.³¹ Dette kritiseres for å være så urimelig at det vil tvinge flere samefamilier til å ta tiggerstaven fatt. Siste del av artikkelen gjengir Thomassens egne ord: «Det er derfor nu en ren livsbetingelse for os at faa vore kaar forbedrede [...] Vi er et hjemløst folk. Og dog er det vi, som rettelig eier det land, som man nu lidt efter lidt har tat fra os.» Her formidles en samisk stemme, for første gang i mitt materiale. Et lignende utsagn under samemøtet i Namsos 1913 får en noe overbærende kommentar av *Adresseavisens* referent som vist lenger ned. *Indtrøndelagens* redaktør skriver imidlertid et tiår senere om nomadefolkets «stedbarnskaar i vort fælles fædreland».³² Det kan vitne om et kritisk blikk på norsk samepolitikk. Men det er ikke før på 1960-tallet og senere at det uttrykkes i klartekst på redaksjonelt hold.³³

Første gang jeg har registrert omtale av et samemøte, er i *Indhereds-Posten* i 1909.³⁴ Her nevnes alle sakene som går igjen i alle møtene videre: Bladsaken,³⁵ reinbeitesaken og skolesaken. I avisene jeg har undersøkt, er det fylldige referater fra andre større samemøter i fylket: Steinkjer (1911), Namsos (1913) og Steinkjer (1919). Samemøtet på Namsos i 1913 gis bred dekning i *Trondhjems Adresseavis*. To av artiklene, «Lap og bumand», 1 og 2, er gjengitt i sin helhet i *Indhereds-Posten*.³⁶ Spørsmålet «om den lappiske nation har ret eller ikke ret til at leve her i landet» blir innledningsvis i del 1 omtalt som «lappepolitikens brændpunkt».

Alle referatene gir et fylldig bilde av de sakene som møtenes initiativtakere ønsker å få belyst, og som også utgjør hovedsakene på det store Trondheims-møtet i 1917: forholdene

28. *Nord-Trøndelag & Inntrøndelagen* 17.1.1945.

29. Lundmark 2008, Fjellheim 2012.

30. Det er fagbevegelsens avis *Ny Tid* i Trondheim som refereres.

31. Felleslappeloven i 1883 og Tillegglappeloven 1897.

32. «Dramaet i Snaasen-fjeldene» (Om Finn-Paal-saken), *Indtrøndelagen* 11.12.1919.

33. F.eks. i lederartikkel i *TA* 10.7.1967 (se Sluttord).

34. *Indhereds-Posten* 10.12.1909: «Lapperne har som bekjendt organiseret sig».

35. Spørsmålet om en egen sørsamisk avis. *Waren Sardne* ble grunnlagt i 1910, se note 18.

36. *Indhereds-Posten* 17.2. og 19.2.1913.

for reindrifta, skole-, språk- og organisasjonssaken.³⁷ Kan man så si at deknningen i stor-samfunnets aviser er tilnærmet saklig og objektiv? *Indtrøndelagens* referat fra samemøtet på Steinkjer i 1911 synes langt på vei å være det, det samme gjelder avisas forholdsvis fyl-dige referat fra samemøtet på Steinkjer i 1919 og det korte referatet «Lappemøtet» i *Indhereds-Posten* s.å.³⁸

Man kan imidlertid spore en viss annengjøring i «Lap og bumand» i 1913. Hoveddelen av teksten er et referat av Jon Eliassens innledningsforedrag. I del 2 gjengis diskusjonen etter foredraget. Her aner vi en overbærende tone, som i denne kommentaren: «La være at vi norske ikke er enig med lapperne i at de er landets urindvaanere. Selv tror de det. Troen blir her hovedsaken. Og paa grundlag av denne tro blev emnet atter og atter variert». Reininspektør Nissen blir så referert; han belærer, formaner og kommer med «konstruktive» forslag. Han er talerøret for storsamfunnets velvilje overfor samene, slik han gjengis i referatet.³⁹ Som leser sitter man igjen med et inntrykk av at reininspektøren representerer den voksne fornuft og moderasjon vis-à-vis samenes noe barnlige og ensporede engasjement.

Det landsomfattende møtet i Trondheim 1917 blir i liten grad referert i de nordtrønderske avisene. Landsmøtet gis imidlertid bred dekning i trondheimsavisene og riksavisene.⁴⁰ Trondheimsavisene er også kilde til notisene og referatene i de nordtrønderske avisene i min studie. At møtet i nabofylket får relativt liten oppmerksomhet i de nordtrønderske avisene, kan skyldes avisenes regionale profil. Dertil kommer selvsagt at mindre aviser ikke holdt seg med utsendte medarbeidere på samme måte som i dag. Løsningen er utstrakt klipping fra andre aviser, men klipputvalget er også et uttrykk for redaksjonens syn.

SKOLESAK OG SPRÅK

Ønsket om en egen sørsamisk skole nevnes allerede i *Indhereds-Posten* 1909.⁴¹ Skole spørsmålet forekommer relativt hyppig i avistekstene fram til 1921, deretter sporadisk på 1940–50-tallet, til det blir markant utover 1960-tallet fram til den sørsamiske skolen på Snåsa blir åpnet i 1968. På 1970-tallet er det også flere oppslag om sameskolen, bl.a. om eget skolebygg, sørsamisk læremateriell osv.

Haviken skolehjem for lappebørn grunnlegges av Finnemisjonen og Trondhjems Indremisjonsforening i 1910. Undervisningsspråket er norsk, og det legges restriksjoner på barnas bruk av samisk. Skolen drives fram til 1951, da den statlige samiske skolen i Hattfjelldal opprettes. På 1917-møtet kritiserer Sanna og Anton Jonassen skolen i Havika for manglende renslighet og at samene i tilsynskomiteen ikke ble hørt.⁴² Ekteparet Jonassen gikk inn for en egen statsinternatskole for samene, med samiske lærere i den grad det var mulig. Selv om språket måtte være norsk, skulle det «lappiske bibeholdes», slik Sanna Jonassen uttrykker det i et intervju med *Indherred* i 1919. Jeg kommer tilbake til dette intervjuet senere.

37. Borgen 1997.

38. *Indtrøndelagen* 10.3.1911 og 20.3.1919; *Indhereds-Posten* 21.3.1919.

39. *Trondhjems Adresseavis* 16.2.1913; *Indhereds-Posten* 19.2.1913.

40. Lien 2011.

41. «Lappernes krav», *Indhereds-Posten* 10.12.1909.

42. «Lappeskolen i Haviken», *Indtrøndelagen* 15.2.1917.

Det reises altså tidlig et sterkt ønske om en statsskole. I *Indtrøndelagen* i 1921 kan man lese at skoledirektør Thomassen har tatt opp saken igjen, men det framgår at departementet ikke har funnet plass til bevilgning i sitt budsjett. I artikkelen nevnes at det er en «missions-skole i Haviken», men at samene vil likestilles med samene i Finnmark og de norske og «faa sin undervisning gjennom statsskoler og ikke gjennom naadegaver».⁴³

Senere samme år slår *Nord-Trøndelag* fast at sameskolen for Trøndelag skal bygges på Sem i Snåsa og være i drift i 1924.⁴⁴ Påstanden i overskriften modifiseres imidlertid i hovedteksten, der det framgår at det er *sannsynlig* at skolen vil bli lagt til Snåsa. Erttertiden viste at dette nok var for optimistisk. Det skulle ennå ta nesten 45 år før planene ble realisert.⁴⁵ Spørsmålet om undervisningsspråk tas også opp. Ifølge skoledirektør Thomassen kan det «selvfølgelig ikke bli annet enn norsk». Det begrunnes i at trøndersamene ikke har noe eget skriftspråk, og «Finnmark-samisk forstår de ikke». Han uttaler imidlertid at det vil bli sørget for at «et par av skolens funksjonærer kan det trønderske samespråk [sic] for å holde sig best mulig i kontakt med barna».⁴⁶

Først ved den sørsamiske skolen på Snåsa som etableres i 1968, blir det opplæring i sørsamisk. Det er blant annet et resultat av språknormeringsarbeidet som gjøres av professor Knut Bergsland, Gustav Hasselbrink og Ella Holm Bull på 1950–60-tallet og senere. Flere av avisoppslagene fra tiden omkring åpningen av Åarjel-saemiej skuvle i 1968 og senere dreier seg om språket, kursing av lærere i sørsamisk og utvikling av sørsamiske læremidler. Avisdekningen av dette er relativt fyldig; det hele gis positiv vinkling, og knyttes delvis også til utviklingen av det sørsamiske kultursenteret på Snåsa, Saemien sijte, som begynner som en kulturforening i 1964.⁴⁷

HISTORIE, KULTUR – OG KURIOSA

Samisk kultur og historie i Trøndelag berøres i flere avisartikler, særlig i tekster fra 1950-tallet og senere, hovedsakelig innenfor kategorien Pregstoff. Annengjøring i form av *ekso-tisering* forekommer stort sett kun i den første perioden jeg har sett på, fra slutten av 1800-tallet til ca. 1950. Det er for det meste kuriosa klistet fra andre aviser eller reiseskildringer og skjønnlitterære tekster.

Spørsmålet om samenes tilstedeværelse i Trøndelag har vært et omstridt tema blant historikere, etnografer og andre helt fram til vår tid. Professor i geografi og etnografi, Yngvar Nielsen, lanserte i 1891 sin «fremrykningsteori» som gikk ut på samene innvandret i områdene sør for Namdalen på 16–1700-tallet.⁴⁸ Dette synet imøtegås av professor Knut Bergsland i *Historisk tidsskrift* nr. 4, 1970. Bergslands syn har i ettertid blitt bekreftet av arkeologiske funn og nyere historisk forskning.⁴⁹

43. «Skolespørsmålet for lapperne (i) Trøndelagen og Helgeland», *Indtrøndelagen* 25.6.1921.

44. *Nord-Trøndelag* 22.10.1921.

45. En av ildsjelene i skolesaken, Anselm Jåma, uttaler seg om saken i 1965 (*TA* 14.1.65): «Det har gått seint, men er glad for at det nå løsner».

46. *Nord-Trøndelag* 22.10.1921.

47. <https://saemiensijte.no/om-saemien-sijte/historikk/>.

48. Nielsen 1891.

49. Bergstøl og Reitan 2008.

Man finner gjenklang av Nielsens innvandringsteori i noen av de historiske artiklene i *Trønder-Avisa*. I 1954 er det en større artikkel om Røyrvik kommune.⁵⁰ Her slås det fast at det var først på 1600-tallet samene kom med sin rein til traktene ved Tunnsjøen og Limingen. De første bosetterne kom allerede i forhistorisk tid, ifølge artikkelen, men disse knyttes ikke til det samiske. Artikkelen har et utvetydig bondeperspektiv når det sies at «Røyrvik er den sist koloniserte av fjellbygdene mellom Trøndelag og Jämtland». Det er ikke noen tvil om at begrepet *kolonisere* her har positiv valør. Riktignok nevnes reindrift sammen med jordbruk og skogbruk, jakt og fangst som de viktigste næringsveiene, men artikkelen framstår som en hyllest til kolonisatorene.

Historikeren Kjell Haarstad ga i 1981 ut boka *Samiske vandringer i Sør-Norge*. Han drøfter særskilt diskusjonen om når samene kom til fjelltraktene i Sør-Trøndelag. Haarstad mener at det ikke er kildemessig dekning for å kunne si at Nielsens «fremrykningsteori» var feil. Sverre Fjellheim, bestyrer ved Saemien sijte, skriver en kritisk omtale av boka i *TA*.⁵¹ Denne imøtegås av Haarstad i et lengre innlegg noen uker etter.⁵² Bjørn A. Devik har noen innvendinger mot boka i et innlegg i 1984.⁵³ Noen debatt ut over dette ble det ikke i *TA*, så vidt jeg har kunnet se. Den 16.8.1985 hevdes imidlertid følgende over seks spalter i samme avis: «Samene ikke urfolk i Trøndelag». Det er overskriften på *TAs* dekning av Haarstads foredrag i Verdal historielag noen dager før. Essensen i referatet er at samene ikke har vært i Trøndelag lenger enn de siste 300 åra.

Allerede i *TA* i 1972 tar presten Kåre G. Rogstad et oppgjør med det han omtaler som en misoppfatning, nemlig at samene kom til trøndelagsfjella på 1600-tallet.⁵⁴ Han argumenterer ut fra språk, skriftlige kilder, mytologi, stedsnavn og gjenstandsfunn. Vi aner gjenklangen av debatten i fagmiljøet, slik den beskrives i ettertid av Haarstad⁵⁵ og Bergstøl og Reitan,⁵⁶ men det er ingen direkte referanser til denne debatten i Rogstads innlegg.

Det finnes imidlertid tekster hvor det samiske fraværet er påfallende. Et eksempel er dobbeltoppslaget «Et og annet om og fra Namdalen» i 1936.⁵⁷ Teksten handler om næringsliv, geografi, kultur og historie. Samer nevnes ikke, selv ikke i forbindelse med Namsskogan og Røyrvik som hadde utelukkende samisk bosetting fram til ca. 1800. Oppslaget viser at omtale av samer og samisk kultur ikke hadde noen selvfølgelig plass, hverken i nasjonal eller lokal historieformidling. Kan det tenkes at dette perspektivet henger med også inn i vår tid, som et tradert tankemønster? Diskusjonen i kjølvannet av utgivelsen av *Trøndelags historie* i 2005 vitner om det. Verket ble kritisert for å skrive samene ut av deler av trøndersk historie, til tross for at intensjonen var det motsatte.⁵⁸

Bildet endres etter krigen; særlig på 1970–80-tallet bringer *TA* serier med artikler som kan karakteriseres som ren folkeopplysning. Jeg vil framheve Ola Hjulstads artikkelserie «Samisk

50. *TA* 21.8.1954.

51. *TA* 28.11.1981.

52. *TA* 23.12.1981.

53. «Apropos til 'Samiske vandringer i Sør-Norge'», *TA* 19.9.1984.

54. «Samene til Trøndelagsfjella – truleg misoppfatning at dei kom hit på 1600-talet», *TA* 21.6.1972.

55. Haarstad 1992.

56. Bergstøl og Reitan 2008.

57. Basert på et foredrag av skolestyrer Adolf Ribsskog i bondeungdomslaget i Steinkjer, *Nord-Trøndelag og Nordenfjelsk Tidende* 18.6.1936.

58. Sem 2017.

liv og virke i Nord-Trøndelag» høsten 1976. Det dreier seg om 15 helsides oppslag med illustrasjoner/foto, intervjuer og reportasjer med et pro-samisk perspektiv. I 1989 følger Åke Jünge opp med flere større artikler med intervjuer om sørsamisk samfunnsnivå og historie. Alle med en kritisk brodd mot storsamfunnets behandling av samene gjennom tidene.

SØRSAMISKE STEMME

Til tross for at det samiske ikke kan sies å være godt synlig i avisene på Innherred i mellomkrigstiden, finner vi eksempel på at samiske stemmer gjør seg gjeldende på ulike vis, også i sammenhenger som ikke berører reindrift. En person som ikke var blant de kjente samepolitiske profilene, Martin Sivertsen, reagerer i leserbrevet «En talende automat» i 1918 på ukvemsord han er blitt utsatt for av en «vel opdragen mand». ⁵⁹ Innlegget vitner om at det fantes en «folkelig» uvilje mot samene, som ellers ikke kommer direkte til uttrykk i avisspaltene. Sivertsen kan ikke forstå at en voksen mann kan uttrykke seg så barnaktig og legge sin ære i å sjenere samene: «Selv om vi er av den ringe nation, er vi dog et folk som har en følelse like-såvel som dere nordmænd». Innlegget har en tilsynelatende ydmyk tone, men med en klar ironisk snert når han sammenligner dem som sjikanerer «lapperne» med talende automater.

I innlegget «Statsskole for samerne» året etter refererer Sivertsen til skolesaken som ble drøftet på samemøtet på Steinkjer noen dager tidligere (se ill. 2). ⁶⁰

Illustrasjon 2. Klipp fra avisa *Indherred*, 15. april 1919. Bildet viser noen av deltakerne på samemøtet på Steinkjer 19.–21. mars. Personen helt til venstre er trolig Martin Sivertsen. I teksten er følgende nevnt: forreste rekke nr. 3 fra venstre: Nils Andersen (møtets dirigent). I andre rekke nr. 3 fra venstre: frk. Ellen Lie (sekretær). I bakerste rekke fra venstre: Sanna Jonassen, Anton Jonassen og lappfogd Brede.

59. *Indtrøndelagen* 22.11.1918.

60. *Indtrøndelagen* 26.3.1919.

Innlegget kan leses som et forhandlingsutspill om identitet. «Samer er vort rette nationale navn», skriver han, og påpeker at «lapper eller finner er kun laante navn» som «vore brødre nordmænd» er fristet til å bruke som økenavn. Innlegget avsluttes med en appell om inkludering i det norske fellesskapet: «Vi tror at vor elskede mor Norge har ogsaa et moderhjerter for sine stedbørn, som bor paa fjeldet, at de ogsaa kan faa eksistere som nomader med sine rener, som ogsaa har en national værdi for vort land». Martin Sivertsen er ifølge folketellingen 1910 dagarbeider, bosatt på Lø utenfor Steinkjer. Innlegget hans dreier seg om samisk identitet og rettighet, ikke først og fremst om samisk næring.

I *Indherred* i 1919 står overskriften «Sameh-folket», med undertittel: «Skolesaken – Bladsaken – Sproget – Renbeiterne. En fin vinter paa fjeldene. En samtale med Sanna Jonassen».⁶¹ Undertittelen nevner de sentrale sakene i alle de viktige samepolitiske møtene som også dekkes av avisene, Steinkjer 1911, Namsos 1913, Trondheim 1917 og Steinkjer 1919. Sanna Jonassen og mannen Anton Jonassen var viktige stemmer og initiativtakere ved disse møtene. Intervjuet står fram som et enestående eksempel så tidlig på at en samisk stemme blir gjengitt på en gjennomgående objektivt respektfull og empatisk måte. Det peker slik sett fram mot flere intervjuer og reportasjer i *TA* på 60-tallet og senere. Allerede i 1957 refererer *TA* et møte med Anna Dærga i Steinkjer husmorforening. Temaet er matstell og levevis, men også skolesak og identitetsspørsmål berøres. Anna Dærga presenteres i avisa som «samenes første dame» i Trøndelag.⁶²

Det er imidlertid på 1970-tallet man ser det store skiftet når det gjelder den samiske stemmens plass i mitt avismateriale, hovedsakelig i reportasjeserien om samisk liv og virke i Nord-Trøndelag ved Ola Hjulstad og senere gjennom Åke Jünges artikler. Man kan dermed si at det er på 1970-tallet at *Trønder-Avisa* for alvor begynner å formidle samisk kultur og historie på samenes premisser. Bakteppet er økt oppmerksomhet om samenes situasjon i etterkrigstiden, bl.a. som følge av stiftelsen av Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) i 1948, Stortingets oppnevning av samekomiteen i 1956, etablering av Nordisk sameråd s.å., stiftelsen av Norske Samers Riksforbund (NSR) i 1968, og ikke minst kampsakene, både nasjonalt og lokalt, som Alta-saken og aksjonen mot skytefelt på Fosen.

FORHANDLINGER OM IDENTITET

Den samiske identiteten slik den framstår gjennom avistekstene før 1970-tallet er hovedsakelig definert via storsamfunnets blikk, med noen unntak, bl.a. i intervjuer og leserinnlegg som nevnt ovenfor. Hvilket bilde av samene trer så fram fra avistekstene?

Hovedbildet i perioden fram til ca. 1970 er samene som reindriftsutøvere som lever i utkanten av samfunnet. I tillegg framstår samene som dyktige fjellfolk og jegere. I 1893 begynner en notis i *Indherreds-Posten* slik: «2 Bjørne skudt af Lap Tomas Eliassen».⁶³ Notisen er typisk; etnonymet brukes, særlig i de eldste tekstene, på linje med gårdbruker eller husmann, i tråd med standssamfunnets konvensjoner, altså nærmest som en yrkesbetegnelse, uten tilsynelatende odiøse fortegn. Samenes innsats som jegere går igjen i hele peri-

61. *Indherred* 20.3.1919. Er det tilfeldig at stavemåten «sameh-» ligner sørsamisk nominativ fl.t.: «saemieh» (samer)?

62. *TA* 14.3.1957.

63. *Indherreds-Posten* 16.8.1893.

oden. Som rovdyrjegere innehar samene en positiv rolle også blant bøndene. Enten man drev med rein eller sau, var rovdyra en felles trussel.⁶⁴

I Trøndelag er det reindrifta som har vært kulturbæreren innenfor det samiske, så inntrykket av at samene har sitt tilhold i utkanten, er ikke så oppsiktsvekkende. Samtidig er det nok også et uttrykk for den usynliggjøring fornorskingspolitikken medførte utover 1900-tallet. Problemet med det tradisjonelle samebildet, slik det framstår i en del av avistekstene, er at det er reduksjonistisk og fremmer stereotypifisering. At samer kan ha andre yrker enn reindrift, framgår ikke av avistekstene i særlig grad før på 1970-tallet. Nå utfylles bildet av jeger og reindriftsutøver med samiske lærere, studenter, historikere, politikere osv., eller i en kombinasjon av tradisjonell næringsutøvelse og annet yrke. Det ser vi blant annet i intervjuet med Martha Jåma i 1984 hvor det kommer fram at hun er utdannet lærer, er selsatt med samesløyd og driver med rein, og dessuten er NRLs representant i Samerettsutvalget.⁶⁵ I et portrettintervju med den unge Arvid Jåma i 1977 får vi presentert bildet av den moderne reindriftsutøveren, med driftsplaner og kalkyler samt argumentasjon for reinkjøttets ernæringsmessige kvaliteter.⁶⁶

Forhandlinger om den samiske identiteten kan man lese ut av flere av tekstene; hovedsakelig gjennom beskrivelser og refleksjoner i tekster skrevet av avisenes journalister eller andre representanter for storsamfunnet. Vi ser det tydelig i «Lap og bumand» hvor skriveren viser empati med samene, men de er likevel «de andre». I Hjulstads og Jünges artikler kommer samene i større grad til orde, og perspektivet er bevisst innrettet på det samiske. Samenes egen stemme kommer til uttrykk i innlegg og intervjuer. Martin Sivertsens to innlegg er spesielt interessante, her er forhandlinger om samisk identitet innskrevet i tekster som uttrykker både ydmykhet og brodd vis-à-vis majoritetssamfunnet. I 1977 blir identitetsspørsmålet gjort eksplisitt i portrettintervjuet med Arvid Jåma: «– Jeg er stolt av min identitet». Den 71 år gamle Sofie Stenfjell uttaler i et intervju i 1988: «Jeg er same, og jeg er stolt av min slekt og mitt folk. Vi har klart å livberge oss der nordmenn flest ville ha gitt tapt».⁶⁷

Samisk kunsthåndverk er hovedtemaet i et portrettintervju med Anna og Lars Dunfjell i *TAs* julenummer 1971.⁶⁸ I intervjuet plasserer Anna og Lars Dunfjell seg i en geografisk, kulturell og historisk kontekst som sørsamer, og bidrar til en nyansering av det bildet store deler av majoritetsbefolkningen nok hadde, og kanskje fortsatt har, av det samiske som en enhetlig kultur, farget av massemediens framstilling av samer på Finnmarksvidda.⁶⁹

Intervjuet med Martha Jåma sommeren 1984 dreier seg også i stor grad om samisk identitet.⁷⁰ Bakgrunnen for intervjuet er Samerettsutvalgets innstilling og hennes rolle i den sammenheng. Hun poengterer at det tidligere bare er reindriftssamene som har vært behandlet som gruppe i lovverket. Det som er viktig nå, sier hun, er at samene som folkegruppe kom-

64. Det illustreres bl.a. av dette oppslaget: «Reineiere og småfeholdere til felles kamp mot ørn og gaupe» i *TA* 15.6.1973.

65. *TA* 6.7.1984.

66. *TA* 26.2.1977.

67. *TA* 26.3.1988.

68. *TA* 22.12.1971.

69. Som for eksempel Per Høsts film *Same Jakki* (1957). Den skulle være en motvekt mot det eksotiserte bildet av samene, men man kan også her «skimte en underliggende romantisk primitivisme» (Christensen 2012, s. 14).

70. «– Først nå blir samene et eget folk etter norsk lov», *TA* 6.7.1984.

mer inn i lovgivningen, «vi i reindriftnæringa utgjør tross alt bare en liten del av den samiske folkegruppa». På slutten av intervjuet kommer hun inn på hvordan det er å være same i dagens situasjon sammenlignet med tidligere. Hun tror at på en del områder har:

[...] vi i sør-samisk område [...] hatt det lettere enn nord-samene. Vi har i stor grad vært reindriftssamer og dermed hatt en sterk kulturell forankring og trygghet hjemmefra. Dessuten har det særlig i Nord-Trøndelag vært få arealkonflikter med fastboende bønder.⁷¹

Til slutt understreker hun betydningen av å føre den samiske kulturen videre til nye generasjoner. Intervjuet viser en myndig, reflektert og politisk bevisst representant for samefolket. Det viser også at samiske kvinner tar aktivt del i både arbeids- og samfunnsliv. Slik sett går det en interessant linje i mitt materiale fra Sanna Jonassen i 1919 til Martha Jåma i 1984. To intervjuer som kan stå som eksempel på mot-tekster til tendensen til annengjøring som også fins i en del av avistekstene jeg har sett på.

Samene som «de andre»

I et usignert leserinnlegg i 1891 står det om «Lappen som ligger og later sig i sin Gamme».⁷²

Et opplagt nedlatende og generaliserende utsagn, som riktignok ikke er redaksjonens, men det vitner om en holdning som man ser spor av også i noen av avistekstene senere, om enn ikke så eksplisitt. Følgende eksempler er betegnende. I 1937 kan man lese om «27 reinsdyr på Oslo-turné».⁷³ Det dreier seg om Georg Moe i Grong, som i lengre tid har arbeidet med planer om en turné med reinsdyr. Til slutt kan vi lese: «Sammen med Moe reiser fem samer». De er hverken navngitt eller knyttet til en hjemstavn.

I et par andre nyhetsoppslag ser man også hvordan samene blir annengjort gjennom språket. «Samene raserte gjerde i Verdalen» er overskriften på en reportasje i 1957.⁷⁴ I undertittel og brødtekst framgår det imidlertid at det er uklart om beitelaget hadde lov til å sette opp gjerdet. Det andre eksemplet er en reportasje fra 1963 under overskriften «Reinsdyrflokk er plagsom på innmark i Skogn».⁷⁵ Det er bonden som kommer til orde med sin frustrasjon. Samene opptrer kun som «de som eier reinen». I det første tilfellet er 'samene', altså etnonymet i bestemt form, brukt som subjekt. I reportasjen fra 1963 er den berørte bonden navngitt og avbildet. For bonden er reinen et reelt problem, men måten saken presenteres på, gjør at samene som gruppe blir mistenkeliggjort siden de hverken kommer til orde eller blir navngitt. I alle disse eksemplene, spesielt i oppslaget fra 1957, blir etnonymet brukt på en objektiviserende måte hvor underteksten impliserer en kollektivisering av skyld.

Den 5. juli 1948 ble det sørsamiske samfunnet rammet av en tragisk ulykke. En buss med delegater på vei hjem fra stiftelsesmøtet til NRL i Tromsø kjørte av veien i Dunderlandsdalen, og 16 personer mistet livet. Saken gjør sterkt inntrykk, og blir bredt dekket av

71. TA 6.7.1984.

72. *Indherreds-Posten* 23.12.1891: «Fra Øvre Ongdalen [sic]». Innsenderen klager over at reinsdyr spiser av bøndernes høystakker. Samene anklages for å svare med «Tulprat og grov Kjæft» når man oppsøker dem for å få erstatning.

73. *Nord-Trøndelag og Nordenfjeldsk Tidende* 16.1.1937.

74. TA 15.4.1957.

75. TA 29.4.1963.

aviser og kringkasting. Dagen etter ulykken skriver *Nord-Trøndelag & Inntrøndelagen* bl.a. at ulykken er «dobbelst tragisk fordi det er ytterst sjelden disse fjellets folk nytter seg av de moderne kommunikasjonsmidler som biler og busser». Her ser vi hvordan det tradisjonelle og stereotype bildet av samene som enkle naturmennesker kommer til syne i et for øvrig velment utsagn; en annengjøring uttrykt både morfologisk (*disse* fjellets folk) og semantisk (bruker sjelden moderne kommunikasjonsmidler).

Man ser altså i flere av tekstene, hovedsakelig fram til ca. 1950, en patroniserende tone i tekster som ellers er tilsynelatende samevennlige; de er med andre ord preget av ulike grader av annengjøring, samene er «de andre», også i Nord-Trøndelag hvor alle dagens kommuner, unntatt Frosta, omfattes av reinbeitedistrikt.

En understrøm i assimileringspolitikken fra siste del av 1800-tallet og fram til 1940-tallet, var synet på samene som et rasemessig mindreverdig folk. Jeg har imidlertid ikke funnet at rasebiologiske holdninger kommer til syne i det redaksjonelle stoffet i regionavisene jeg har sett på. Derimot har jeg funnet en tekst som kan leses som kritikk av tidens rasebiologiske syn. Det er innlegget «Samerne» i *Indhereds-Posten* i 1919, signert Erik E. Erke.⁷⁶ Innlegget må forstås på bakgrunn av et underliggende premiss for reinbeite Lovgivingen på slutten av 1800-tallet, nemlig at samene var et utdøende folk.⁷⁷

Til tross for ulik grad av annengjøring og tilløp til eksotisering, er likevel det generelle inntrykket at de regionale avisene på Innherred framstiller samene med respekt og forståelse. Spørsmålet er om de rasebiologiske holdningene, som blant annet kommer til uttrykk i topografisk-etnografiske beskrivelser, som f.eks. Amund Hellands *Norges land og folk* (1885–1921), var mer utbredt blant vitenskapsfolk enn blant liberale avisredaktører i provinsen?⁷⁸ Rasistiske holdninger fantes nok i alle lag av folket, men det kommer ikke redaksjonelt til uttrykk i mitt materiale.

Drøfting i lys av annen forskning

Ijäs viser at dekningen av samiske saker i *Nordlys* delvis tilsvarer utviklingsfasene til medie-forskerne Clint C. Wilson og Félix Gutiérrez, basert på dekning av minoritetsgrupper i USA.⁷⁹ Alta-saken medførte økt pressedekning som Ijäs sammenligner med trusselfasen og påfølgende konfrontasjonsfase hos Wilson og Gutiérrez.⁸⁰ Pressedekningen av same-møtene tidlig på 1900-tallet i mitt materiale følger til en viss grad dette mønsteret. Etter konfrontasjonsfasen får man vanligvis en gjenoppbyggelse av sosial orden. Mediene interesserer seg for minoritetene på en måte som betegnes som Stereotypical Selection Phase. Det innebærer nedtoning av konflikt, men fornyet interesse for minoritetssaker, gjerne vinklet på en positiv, «ufarliggjørende» måte. Tallet på samiske saker går ned i *TA* etter 1980, akkurat som i *Nordlys*.⁸¹ Perioden er imidlertid ikke typisk preget av at gamle stereotyper føres videre og forsterkes, slik Wilson og Gutiérrez beskriver den.⁸²

76. «Samerne» av Erik E. Erke, Polmak, *Indhereds-Posten* 29.8.1919, klippet fra *Østfinmarkens Folkeblad*.

77. Eriksen og Niemi 1981, s. 325–326; Ravna 2007, s. 221.

78. Zachariassen 2012, s. 130.

79. Ijäs 2015, s. 88; Wilson og Gutiérrez 1985, s. 133–142.

80. Threatening-Issue Phase og Confrontation Phase, Wilson og Gutiérrez 1985, s. 133–142.

81. Ijäs 2015, s. 91.

82. Wilson og Gutiérrez 1985, s. 139, Ijäs 2015, s. 91.

Ifølge Pietikäinen er samene nesten usynlige i nyhetsdekningen i *Helsingin Saanomat* 1985–1993.⁸³ Framstillingen av samene er preget av deres rolle som offer for storsamfunnets politikk, de er i liten grad representert gjennom egen stemme. Samene framstilles som en homogen gruppe knyttet til natur og tradisjonelle næringer, mens finnene (storsamfunnet) er aktivt utøvende på vegne av det lovgivende systemet. Pietikäinens undersøkelse er ikke helt sammenlignbar med min, hverken i tidsspenn eller kontekst (regionaviser vs. ledende riksavis). Man finner riktignok tendenser til det samme også i de nordtrønderske avisene i min studie, særlig i første halvdel av 1900-tallet, men vi ser i større grad enn i Pietikäinens studie at samene i mitt avismateriale framstilles som aktive samfunnsmennesker som også når fram med sin stemme, spesielt fra 1970-tallet.

Pietikäinen viser til internasjonal forskning på medierepresentasjon av etniske minoriteter hvor det typiske bildet er «a context of problems, crime and disturbance».⁸⁴ Hun påpeker imidlertid at dette ikke er dekkende for framstillingen av samene, snarere gjelder det nyere minoriteter (i hennes studie: rom, russere og somaliere). Det stemmer også med mitt materiale. Konflikter om beiterettigheter og innskrenking av beiteområder pga. f.eks. vassdragsutbygging er representert, men jeg har ikke grunnlag for å si at det samiske er mer knyttet til konflikter enn det massemediefokuset på konflikt som gjelder i alminnelighet. Det kan ha å gjøre med det Skogerbo omtaler som lokaljournalistikkens særtrekk, nemlig nedtoning av konflikt og lokal identitetsbygging.⁸⁵ Når det gjelder det siste, er det tydelig ut fra mitt materiale at *TA* i løpet av etterkrigstiden framstiller samene og det samiske som en naturlig del av den regionale identiteten.

Lien og Zetterlund Stenhamar konkluderer i sin artikkel om norsk presses framstilling av minoriteter 1900–1940 bl.a. med at «både jøder, samer, romanifolk og rom [ble] satt i forbindelse med kriminalitet og illojalitet».⁸⁶ At samer knyttes spesielt til kriminalitet, stemmer ikke med min undersøkelse. Når det gjelder kriminalsaker, har jeg bare funnet tre tekster om saker fra sørsamisk område hvor samer er siktet og tiltalt. I andre saker er samer utsatt for kriminelle handlinger.⁸⁷ Avisdekningen er ikke sensasjonspreget, snarere avdempet. Bare i én sak lokalt (1912) har jeg funnet undertekster som impliserer en mulig negativ objektivisering gjennom koblingen same og kriminell. En slik kobling kan imidlertid spores i et oppslag i 1955 når *TA* bringer denne NTB-nyheten: «Tre samer tilstår drapet på sinnsjuk rømling på Finnmarksvidda».⁸⁸ Etnonymbruken er preget av annengjøring og gruppetenkning.

At samene som folkegruppe er knyttet til natur og reindrift («fjellsets folk»), preger nok avisstoffet fram til 1960-tallet, da avløses dette tradisjonelt essensialistiske synet med et mer åpent og fleksibelt syn på samisk identitet. At samer framstilles som et eget folk, er selvsagt ikke negativt. Det kan derimot være tilfellet når gruppebetegnelse/folkenavn i konteksten framstår som annengjøring, dvs. at samer framstilles med et visst sett av etniske

83. Pietikäinen 2003.

84. Pietikäinen 2003, s. 587.

85. Skogerbo 2003, s. 367.

86. Lien og Zetterlund Stenhamar 2017, s. 59.

87. I to saker er samiske jenter ofre for voldtekt der utøverne er henholdsvis «landstryker» (1913) og russisk hotellinnehaver i Trondheim (1920). I «Finn-Paal-saken» (1919) ble en svenske dømt for å ha medvirket til Finn-Paals død.

88. *TA* 24.11.1955.

markører som fungerer som stereotyper, og dermed reduserende. Ledman drøfter stereotyper og etniske markører i lys av bl.a. Thomas Hylland Eriksen og kulturteoretikeren Stuart Hall.⁸⁹ Hylland Eriksens poeng er at stereotyper i en viss forstand faktisk også kan bety synliggjøring, og dermed paradoksalt nok kan ha en positiv funksjon. I vår sammenheng ville det bety, for å si det noe forenklet, at det er bedre at samene framstilles som «de andre» enn at de ikke nevnes i det hele tatt, som i avisoppslaget om Namdalen fra 1936. På den andre siden, slik Ledman uttrykker det i samsvar med Halls syn, er stereotypifisering ekskluderende og reduserer individer til sine «naturgitte egenskaper» i stedet for å være sosialt skapte og foranderlige subjekt.⁹⁰ Representasjonen av samer i *Trønder-Avisa* og dens forgjengere befinner seg i et spenn mellom annengjøring og inkludering. I noen tilfeller vil annengjøringen være subtil, innbakt i ordvalg og syntaks, i andre tilfeller åpenbar. Å avgjøre om det er snakk om det ene eller andre, er et spørsmål om fortolkning ut fra kontekst og perspektiv.

SLUTTORD

Når man leser en relativt stor mengde avistekster distribuert langs en tidsakse, vil tekstene lett kunne framstå som episoder i en fortelling med et plot. Historikeren Hayden White beskriver og drøfter dette fenomenet, som han kaller 'emplotment'.⁹¹ Dette er noe som opplagt utgjør en mulig overforenkling, altså en fortolkningsmessig fallgrube i mitt prosjekt. Hvis man nå, til tross for innvendingen, likevel skulle lese avistekstene som innslag i en punktroman om sørsamene på Innherred, hva blir så plottet?

Det begynte med en harmoniserende fortelling om møtet mellom bonde og same i 1875 og slutter med at samene er synlige og får en stemme i *Trønder-Avisa* hundre år senere. Ringen synes å være sluttet, så å si. Det er nok mer presist å si at stoffmengde og vinkling følger en utviklingslinje preget av samfunnets og statens generelle politikk overfor den samiske befolkningen. Kanskje innvarsles en ny bevissthet om samenes vilkår når *TAs* Venstre-redaktør på lederplass i 1967 retter kritikk mot statens politikk overfor samene og manglende engasjement i befolkningen.⁹² I perioden 1977–1980 er det flere pro-samiske lederartikler, blant annet tar *TA* klar avstand fra utbyggingsplanene for Alta–Kautokeino-vassdraget.

Trønder-Avisas representasjon av samisk språk, kultur og samfunnsliv er i løpet av 1970- og 1980-tallet kommet et stykke på vei i retning av samisk inkludering og samisk perspektiv. Et slikt mål tilsvarende det Wilson og Gutiérrez omtaler som «The Integrated Coverage Phase». Det var i 1985 «still largely a vision» i USA.⁹³ Om dagens redaksjon i *TA* er nærmere dette målet, er et interessant spørsmål som ligger utenfor rammene for denne studien.

89. Ledman 2012, s. 44.

90. Ledman viser til Thomas Hylland Eriksen, *Etnisitet och nationalism*, Nora 1998 og Stuart Hall, «The Work of Representation» og «The Spectacle of the Other» i Stuart Hall (red.), *Representation. Cultural representations and signifying practices*, London, Thousand Oaks, New Delhi, Singapore 2011 [1997].

91. White [1973] 2014.

92. «Samene enda en gang», *TA* 10.7.1967.

93. Wilson og Gutiérrez 1985, s. 139.

LITTERATUR

- Bergstøl, Jostein og Gaute Reitan 2008: «Samer på Dovrefjell i vikingtiden – et bidrag til debatten omkring samenes sørgrense i forhistorisk tid». *Historisk tidsskrift* 01/2008, vol. 87, s. 9–27.
- Borgen, Peder 1997: *Samenes første landsmøte 6.–9. februar 1917: Grunnlaget for samefolkets dag 6. februar: Historisk oversikt – Dokumentasjon – Kommentar*. Trondheim: Tapir forlag.
- Bratberg, Terje 1996: *Trondheim byleksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Christensen, Cato 2012: «Overtroen er stor blant viddenes folk». Om religion og koloniale relasjoner i samisk filmhistorie. *Tidsskrift for kulturforskning*, vol. 11.
- Düben, Gustaf von 1873: *Om Lappland och Lapparne, företrädesvis de svenske. Ethnografiska Studier*. Stockholm: P. A. Norstedts Söners Förlag.
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen 2007: *Mistenkelige utlendinger. Minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi (1981): *Den finske fare: Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860–1940*. Oslo, Bergen, Tromsø: Universitetsforlaget.
- Fjellheim, Sverre 2012: *Gåebrien sijte: en sameby i Rørostraktene*. Røros: Sverre Fjellheim, eget forlag (med støtte fra Sametinget, Sør-Trøndelag fylke og Det faglitterære fond).
- Guttormsen, A. (red.) 1948: *I lys av østenstjernen. Trekk fra samenes folkeliv og kultur*. Oslo: Norsk Luthersk Forlag.
- Haarstad, Kjell 1981: *Samiske vandringer i Sør-Norge*. Trondheim: Tapir/Universitetet i Trondheim.
- Haarstad, Kjell 1992: *Sørsamisk historie. Ekspansjon og konflikter i Rørostraktene 1630–1900*. Trondheim: Tapir forlag.
- Ijäs, Arne Johansen 2012: *Samer i to norske nyhetsmedier*. Guovdageaidnu: *Dieđut 1/2012*. Sámi allaskuvla.
- Ijäs, Arne Johansen 2015: «Fra usynlig til synlig: Omtaler av samer i avisa Nordlys 1970–2000». *Pressehistorisk Tidsskrift* 24/2015, s. 83–91.
- Jernsletten, Regnor 1998: *Samebevegelsen i Norge. Idé og strategi 1900–1940*. Tromsø: Senter for samiske studier, Universitetet i Tromsø.
- Jordheim, Helge 2001: *Lesningens vitenskap: Utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ledman, Anna-Lill 2012: *Att representera och representeras. Samiska kvinnor i svensk och samisk press 1966–2006*. Umeå: Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet.
- Lien, Lars 2011: «6. februar – Dekningen av samenes første landsmøte i trøndelagspressen, 1916–1917». I Øivind Kopperud et al. (red.), *Utenfor det etablerte. Aspekter ved Einhart Lorenz' forskning*. Oslo: HL-senteret.
- Lien, Lars og Madeleine Zetterlund Stenhammer 2017: «'De fremmede i pressen'. Omtale av nasjonale minoriteter og urfolk i media fra 1900 til andre verdenskrig». I Nik. Branddal et al. (red.), *Nasjonale minoriteter og urfolk*. Oslo: Cappelen Damm.
- Lundmark, Lennart 2008: *Stulet land: svensk makt på samisk mark*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Nielsen, Yngvar 1891: «Lappernes fremrykning mot syd i Trondhjems Stift og Hedmarkens Amt». Kristiania: *Det Norske Geografiske Selskabs Aarbog I 1889-90*, s. 18–52.
- Ottosen, Rune (bindred.) 2010: *Norsk presses historie 1–4 (1660–2010)*, bd. 2: *Parti, presse og publikum 1880–1945*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 153–173.
- Pietikäinen, Sari 2003: «Indigenous Identity in Print: Representations of the Sami in News Discourse». *Discourse & Society*. Vol 14 (5): s. 581–609. London: Sage Publications.
- Ravna, Øyvind 2007: «Reindriftssamenes bruksretter og jordskifterettens saklige kompetanse». *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, vol. 120, 1–2/2007, s. 220–251.
- Sem, Leiv 2017: «Om framstillinga av sørsamar i Trøndelags historie». *Heimen 2-2017*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 130–144. DOI: 10.18261/ISSN.1894-3195-2017-02-03.

- Skogerbø, Eli 2003: «Mediene og det samiske samfunnet: Stereotyper og identitetskonflikter». I Bjørn Bjerkli og Per Selle (red.): *Samer, makt og demokrati : sametinget og den nye samiske offentligheten*. Oslo: Gyldendal, kap. 14.
- White, Hayden [1973] 2014: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-century Europe*. Fortieth-Anniversary Edition. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Wilson, Clint C. og Félix Gutiérrez 1985: *Minorities and Media*. London: Sage Publications.
- Zachariassen, Ketil 2012: *Samiske nasjonale strategar. Samepolitikk og nasjonsbygging 1900–1940*. Karasjok: ČálliidLágádus.